

Brytvin D., post-graduate student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**PECULIARITIES OF IMPLEMENTING THE SEMANTIC
SPACE OF PERIPHERY IN THE NOVEL "THE LIFE BEFORE US"
BY ROMAIN GARY**

Taking as a basis the culturalogical opposition between the centre and the periphery the article focuses on analyzing the peculiarities of modelling the semantic space of periphery in the novel "The life before us" by Romain Gary (Emile Ajar), determining the role of periphery in text structure and finding out the singularities of its verbal representation at different levels (lexical, syntactic). Contextual analysis and possible-worlds theory have proven that periphery saved from the stereotyped portrayal in the novel can play the role of the hearth and trigger of possible worlds' coming-into-being. That calls up in itself the axiological image of the world of Romain Gary.

Key-words: *fiction space, space of periphery, possible worlds, centre-periphery opposition*

УДК 82-312.6Франс=0.30.133.1=161.2

Бросаліна О. Г., канд. філол. наук, наук. співр.,
Національної академії мистецтв України

**ТЕТРАЛОГІЯ АНАТОЛЯ ФРАНСА ПРО П'ЄРА НОЗЬЄРА
У ПЕРЕКЛАДІ ГРИГОРІЯ КОЧУРА: ПОГЛЯД РЕДАКТОРА**

У статті розглядаються найважливіші моменти підготовки до друку та редакторської роботи над циклом автобіографічних романів Анатолія Франса в перекладі Григорія Кочура.

Ключові слова: *художній переклад з французької мови на українську, Анатоль Франс, Григорій Кочур, Іван Рябчій.*

Чотирикнижжя Анатолія Франса про П'єра Нозьєра – фактично, белетризована автобіографія славетного французького прозаїка, написана від прибраного імені та, за свідченням автора, лише з кількома вигаданими епізодами. Назви її частин, що з'явилися друком у різний час, від 1885 до 1922 року, – "Книга мого приятеля" (яка складається з "П'єрової книги" та "Книги Сюзанни", де

йдеться про дитинство дочки головного героя), "П'єр Нозьєр", "Малий П'єр" і "Життя в цвіту" (про П'єрові підліткові роки – аж до його виходу у світ). Переклад цього Франсового твору пера Григорія Кочура, поки неопублікований, мав драматичну історію. За свідченням Андрія і Марії Кочурів, Григорій Порфірович "починав цей переклад у таборі в Інті – без словників, без нормальних умов для праці. Завершував переклад уже живучи в Ірпені. Кілька разів носив до видавництв – і "Радянський письменник" навіть брався друкувати; але через політичні репресії та підозріле ставлення радянських "органів" до Кочура його Франс так і не вийшов, ані 1959 р., ані в українському 6-томнику А. Франса 1966 р., ані у видавництві "Дніпро" в 1991 р. (цього разу через брак коштів)" [1]. Лише сьогодні цей масштабний Кочурів перекладацький проект нарешті впритул наблизився до своєї реалізації – вже завершено його впорядкування і комп'ютерний набір (зусиллями подружжя Кочурів), і складання приміток (з цим завданням добре впорався молодий перекладач Іван Рябчій), і редагування (ця прецікава робота припала мені), й зараз текст чекає на державне фінансування за програмою "Українська книга" у видавництві "Ярославів Вал". Тож можна сподіватися, що невдовзі понад півстолітня видавнича одіссея "П'єра Нозьєра" таки скінчиться і український читач відкриє для себе цей невідомий переклад Кочура й оцінить його як блискучого перекладача інтелектуально-іронічної Франсової прози.

Слід зазначити, що при підготовці книги до друку потрібно було вирішити серйозну проблему – в рукописі були відсутні кількадесят сторінок третьої книги, "Маленький П'єр" (Андрій і Марія Кочури припускають, що вони могли загубитись під час переїзду Кочура із заслання до Києва). Ці сторінки взявся був перекласти Анатоль Перепада (як і у випадку з Лукашевим "Дон Кіхотом"), але його трагічна загибель перекреслила ці плани. І ось тепер син і невістка Григорія Порфіровича запропонували заповнити цю чималу лакуну Іванові Рябчю, який виконав цю роботу ретельно й творчо, намагаючись не лише адекватно відтворити складну канву Франсової оповіді, а й потрапити, так би мовити, "в тон" перекладу свого видатного попередника, наслідувати його стилістику, особливості його перекладацької манери. Моїм же завданням як редактора було допомогти максимальному згладжуванню "швів" між двома авторськими частинами перекладу, аби фрагмент, перекладений Рябчієм, якомога органічніше вписався в текстовий масив перекладу Кочура. І ми з молодим Кочуровим співавтором майже в усьому

дійшли згоди – спірним лишилось хіба що питання перекладу назви паризького ресторану "*Gourmand*", що в Рябчїєвому перекладі звучить як "Смакоша" (хоча, здавалося б, що може бути простіше, ніж лишити галліцизм "Гурман"!)). Я запропонувала це останнє вирішення, як більш відповідне духові Парижа середини XIX століття, але Рябчїй таки наполіг на своєму варіанті, посилаючись на те, що в Кочура "теж можна відшукати купу відхилень від теперішніх правописних і словникових норм і приписів" (з листовної відповіді перекладача на редакторські зауваги).

Згадаю ще одну лексичну проблему, яка виникла при редагуванні. Один з епізодичних персонажів тетралогії (П'єрова сусідка) фігурував у перекладах книг третьої і четвертої під двома різними прізвищами: матінка Ринде (у Рябчїя) і матінка Кошле (у Кочура). В оригіналі – *la mère Cochelet*. Річ у тім, що Рябчїй вивів *Cochelet* від застарілого слова *coche* – "свиня" (яке в загальному вжитку має ще й значення "ридван, багатомісний екіпаж; зарубка, борозенка" [2]) і вирішив "опрозорити" цю гіпотетичну етимологію в перекладі, утворивши промовисте прізвище Ринде від діалектного "ринда" – "свиня", а в переносному значенні – "незугарна, недоладна людина", як-от у приказці із зібрання Номиса: "Іди, ринде, деінде: там тебе не знатимуть і риндою не зватимуть". Хоча вийшло все ж не надто прозоро, бо в цього слова є ще й інші значення, які зі свиньми не мають нічого спільного, – "корабельний дзвін; зброєносець та охоронець московських князів і царів XIV–XVII ст.". Але звідки в Рябчїя виникли "свинячі" асоціації? Річ у тім, що вже при найпершій своїй появі у творі цей персонаж справляє відразливе враження:

Виходячи з кімнати Меланії [П'єрової няні. – *О.Б.*], я почув стукіт милиць і кроки, що віддавались луною у довжелезному похмурому коридорі і наближались до мене. Я зупинився і з жахом побачив, як із тіні виходить моторошна баба, мовби вдвічі складена, зі спиною замість голови, страховидною мармизою замість грудей та величезною лупою в правому оці. Я злякано смикнув Меланію за запаску. Коли примара пройшла повз нас, няня сказала, що то матінка Риндє.

(Кн. 3, "*Малій П'єр*", пер. І. Рябчїя, до редактури [3])

І в одному з епізодів четвертої книги, "*Життя в цвіту*", П'єр, не змігши приховати огиду, пробігає повз свою стару сусідку, навіть не привітавшись. А трохи згодом описано його захоплення вродою відомої натурниці доби Імперії на ім'я Селіна, яка півстоліття тому

позувала для Давіда, Жерара, Герена, Жіроде, Реньйо, Ерсана. Образ нереально прекрасної Селіни цілковито опанував юного П'єра: "Довго-довго вона застеляла мені світ, я всюди бачив тільки її. Я закохався, як божевільний, ба більше – я був занадто дурний" (пер. Г. Кочура). Він приходить до Лувру, щоб побачити її портрет пензля Жерара, а зустрівши там свого сусіда й приятеля пана Менажа, художника-аматора, заводить мову про красуню Селіну і схвилювано запитує:

– Чи вона ще жива?

– Та ти ж її знаєш! Вона живе у твоєму будинку, в глибині коридору, біля моєї майстерні.

– Селіна?..

– Ну так, Селіна, Селіна Кошле.

– Що ви кажете?.. Вона така гарна... золотокоса, з очима як фіалки!..

– Що поробиш!.. Троянди в'януть...

(Кн. 4, "Життя в цвіт", пер. Г. Кочура [4])

Це один із найяскравіших епізодів Франсової тетралогії, який змушує замислитись над тим, яка тонка межа відділяє земну красу від потворности...

Але насправді прізвище *Cochelet* – ніяке не промовисте: це слово перекладається як "півник" (зменшувальне від *coq* – "півень") [5]. Тож мав рацію не Рябчій, а таки Кочур, який зберіг його автентичне звучання (що й було враховано під час редактури). А водночас не можна не помітити, що "Кошле" звучить по-українському наближено до прикметника "кошлатий", тож хоч-не-хоч набуває промовистих конотацій, що нав'язують до неохайности, властивої носійці цього прізвища.

У передмові до перекладу тетралогії про П'єра Нозьєра Андрій і Марія Кочури пишуть про місце Франса в колі улюблених Кочурових авторів і навіть виокремлюють певні спільні риси цих двох яскравих творчих індивідуальностей: "Вони були дуже схожі у своїх уподобаннях – Анатоль Франс і Григорій Кочур. Недарма Франс був одним із найулюбленіших письменників Кочура. У його знаменитій ірпінській бібліотеці можна знайти майже всі твори А. Франса і в оригіналі, і в перекладах різних авторів. Навіть стилістично своїм письмом, чи то переклад, чи то проза, вони нагадують один одного – схильність до легкої іронії, прозора та витончена лірика, прихильність до філософії та безмежна жага пізнання" [1].

І Кочур з великим смаком і майстерністю відтворював блискітки тонкої й мудрої Франсової іронії, а іронія ця, власне, зав'язана на тому, що про свої дитячі враження розповідає доросла людина, тож вони ніби пересіяні крізь подвійне сито: безпосередніх реакцій дитини (від імени якої й ведеться розповідь) та збагачених життєвим досвідом рефлексій дорослого, який, мов Данте, спинився, "здолавши півпуті життя земного" (пер. М. Стріхи). У передмові до останньої книги тетралогії, "Життя в цвіту", Франс писав щодо цього: "Я з великим задоволенням переносив на папір спомини дитини, якою був я сам і яка раптом стала для мене сторонньою, бо її товариство давало мені змогу розв'язатись і забутись". Наведімо як приклад такого інтелектуально-іронічного викладу фрагмент, де Франс-Нозьєр згадує про своє дитяче знайомство зі священною історією:

Перше уявлення про весь світ мені дала моя стара Біблія з естампами. Це була серія образків XVII століття, у яких земний рай відзначався рясною свіжістю голландського пейзажу. Там можна було побачити брабансонських коней², кролів, поросят, курей, товстохвостих баранів. Єва проносила пишно серед звірів перших днів творіння свою фламандську вроду. Але то все був марний скарб. Мені більше подобалися коні.

На сьомій сторінці (вона й досі ввижається мені) був показаний Ноїв ковчег у ту мить, коли його навантажували парами тварин. У моїй Біблії Ноїв ковчег являв собою довгу каравелу з дерев'яною баштою зверху, з двохилою покрівлею. Він точнісінько скидався на подарований мені під Новий рік ковчег, що так приємно пах смолою. І це для мене був поважний доказ правдивості Святого Письма. Мені не набридав ні рай, ні потоп. Із задоволенням дивився я також на Самсона³, що піднімає браму міста Гази. Ця Газа зі своїми вежами, дзвінцями, річкою, гронами лісів навкруг була чудова. Самсон ішов звідти, несучи по ворітниці під кожною пахвою. Я дуже ним цікавився. Це був мій друг. У цьому відношенні, як і в багатьох інших, я не змінився. Він мені

² *Брабансонський кінь* – бельгійський робочий кінь, порода великих ваговозів, виведених шляхом гібридизації на основі фламандської і арденської порід. *Брабант* – історична область на південному сході Бельгії. – *Тут і далі прим. І. Рябчія.*

³ *Самсон* – давньоєврейський силач, що врятувався з полону філістимлян, винісши на плечах браму палестинського міста Газа.

подобається й досі. Він був надзвичайно дужий, надзвичайно простий, він не мав і тіні злоби, він – перший із романтиків і, напевно, не з найменш щирих. Мушу зауважити, що я зле розбирався в низці тих подій, які відображала моя стара Біблія, я безпорадно блукав між війнами філістимлян і амалекитян⁴. Що мене найбільше захоплювало в цих народів, так це їх головні вбрання, різноманітність яких мене й досі дивує. Там можна було побачити каски, корони, шапки, ковпаки, дивовижні тюрбани. Зроду не забуду того, що прикрашало голову Йосифа⁵ в Єгипті. Якщо хочете, це був тюрбан, і навіть широкий тюрбан, але на ньому височів гостроверхий ковпак, з якого вихоплювався ще султан – двоє струсєвих пер. Усе це становило дуже поважне головне вбрання.

(Кн. 2, "П'єр Нозьєр", пер. Г. Кочура [6])

Ось у такому дусі Григорій Кочур і передає примхливу Франсову оповідь, рясно пересипану історичними, літературними, культурно-мистецькими й теологічними деталями, що переломлюються через сприйняття юного парижанина середини позаминулого століття, наділеного допитливим розумом і жвавою уявою. Майбутнього лавреата Нобелівської премії з літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кочур А., Кочур М. Від упорядників / Андрій Кочур, Марія Кочур // Франс А. Книга мого приятеля. П'єр Нозьєр. Малий П'єр. Життя в цвіту / Пер. з франц. Г. Кочура та І. Рябчія: Машинопис;

2. Coche // Мультитран [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.multitrans.ru/c/m.exe?l1=4&l2=2&s=coche+>;

3. Франс А. Малий П'єр / Анатоль Франс / Пер. з франц. І. Рябчія: Машинопис;

4. Франс А. Життя в цвіту / Анатоль Франс / Пер. з франц. Г. Кочура: Машинопис;

⁴ Філістимляни – стародавній народ, ім'ям якого названо Палестину. Один із єврейських субетносів. Амалекитяни – кочовий народ на півдні Ханаану, нащадки онука Ісаї, Амалека. Вважаються втіленням усіх ворогів єврейства.

⁵ Йосиф – біблійний персонаж, один з дванадцяти синів Якова, проданий братами в рабство та відвезений до Єгипту, де став першим намісником фараона.

5. Cochelet definition, cochelet meaning // French definition dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dictionary.reverso.net/french-definition/cochelet>;

6. *Франс А.* П'єр Нозьєр / Анатоля Франс / Пер. з франц. Г. Кочура: Машинопис.

Стаття надійшла до редакції 5.02.14.

Бросалина О. Г., канд. філол. наук, науч. сотруд.,
Национальной академии искусств Украины

ТЕТРАЛОГИЯ АНАТОЛЯ ФРАНСА ПРО ПЬЕРА НОЗЬЕРА В ПЕРЕВОДЕ ГРИГОРИЯ КОЧУРА: ВЗГЛЯД РЕДАКТОРА

В статье рассматриваются важнейшие моменты подготовки к печати и редакторской работы над циклом автобиографических романов Анатоля Франса в переводе Григория Кочура.

Ключевые слова: художественный перевод с французского языка на украинский, Анатоля Франс, Григорий Кочур, Иван Рябчий.

Brosalina O. H., candidate of Philological Sciences, researcher,
National Academy of Arts of Ukraine

TETRALOGY OF PIERRE NOZIÈRE BY ANATOLE FRANCE IN HRYHORIY KOCHUR'S TRANSLATION: VIEW OF AN EDITOR

The article deals with the major moments of preparation to print and editorial prosecution of the cycle of autobiographic novels by Anatole France in Hryhoriy Kochur's translation.

Keywords: artistic translation from French into Ukrainian, Anatol France, Hryhoriy Kochur, Ivan Ryabchiy.

УДК 811.133.1'04

Бурбело В.Б., д.філол.н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МЕТАДИСКУРС ТА ЙОГО МАРКЕРИ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ДИСКУРСИВНОМУ ПРОСТОРИ

Статтю присвячено аналізу дослідження явища метадискурсивності у сучасному мовознавстві, визначенню його основних референційних моделей і їх маркерів у сучасному